

Praten en puberen te Cambridge

F.A. Muller

GROOTS EN MEESLEPEND LEVEN, dat wil naar eigen zeggen Neerlands grootste mathematisch fysicus Klaas Landsman (1963). *Requiem voor Newton* is het verslag van een dergelijk leven anno nu. Het verhaal begint met de aankomst van de ik-figuur in een propellervliegtuigje van Suckling Airways te Cambridge. Zopas is Kloss, zoals hij in Engelse monden zal gaan heten, met lof gepromoveerd en hij heeft een aanstelling op zak bij het Department of Applied Mathematics and Theoretical Physics (DAMPT, door sommigen uitgesproken als *damned*), waar onder andere Stephen Hawking 'met zijn coterie van verpleegsters' werkzaam is. Het verhaal speelt zich goeddeels af in dit roemrijke Universiteitsstadje. Pas aan het einde van het boek verlaat Kloss dit Akademische Walhalla voor enig intercontinentaal conferentiebezoek, om daarna het verhaal op onverwachte wijze te beëindigen in een ander vliegtuigje.

De dunne rode draad van het verhaal is de haat-liefdesgeschiedenis van Kloss en de Deense miljonair dochter Ellen, ook werkzaam bij DAMPT. In dit opzicht is het verhaal typerend voor de Nederlandse literatuur, waar horden schrijvers verslag doen van de meest avontuurlijke periode in hun leven, te weten hun tijd op de middelbare school, en van hun kosmische ontdekking dat ook zij behept blijken te zijn met de voortplantingsdrift. Bij Kloss lijkt deze periode pas te beginnen na zijn doctoraat in de theoretische fysica. Ze grijpt echter wel plaats in een iets enerverender omgeving dan Oegstgeest, Alkmaar of Hazerswoude.

De medewerkers en bezoekers van DAMPT zwermen om Ellen heen als bijen om de honing. En niet alleen daar. Overall waar ze verschijnt, is ze terstond het middelpunt van de mannelijke belangstelling en komen bekenden even met haar smoezen. Ofschoon Ellen officieel een vriend heeft, de aspirant-veearts Hendrik uit Zuid-Afrika, komt het tot de onvermijdelijke poging tot bedpret tussen haar en 'sexist number one' Kloss. Hendrik kan niet op tegen zijn nieuwe concurrent en slaat, op een onverwacht moment in het holst van de nacht, Kloss twee weken *Addenbrook's Hospital* in met zijn cricketbat.

Een groots en meeslepend leven dient sex en geweld te bevatten, dat heeft Landsman goed begrepen.

BEGINNERSFOUTEN

Wat Landsman niet goed heeft begrepen is dat een beschrijving van belevenissen die ongetwijfeld op authentieke belevenissen geïnspireerd zijn, niet automatisch in hoofd en hart van de lezer hetzelfde oproept als wat de authentieke belevenissen in hoofd en hart van de belever hebben opgeroepen. Daar is literair talent voor nodig. Wat Landsman ook niet heeft begrepen is dat de spreekstijl van minstens de hoofdpersonages identificerend behoort te wezen. Doordat met regelmaat de alinea's met gesproken text elkaar afwisselen zonder tussenkomst van de schrijver, en iedereen in dezelfde stijl spreekt, is het op den duur niet duidelijk wie het woord voert. Wil men toch weten wie het woord voert, dan zit er niets anders op dan ali-

nea's terug tellen totdat het gesprek begint.

En wat, ten slotte, Landsman ook niet heeft begrepen is dat men vrouwen en gebouwen niet 'mooi' moet noemen. De kunst van het beschrijven bestaat erin een zodanig treffende beschrijving te geven dat de lezer zelf denkt: 'Wat moet dat mooi zijn!' Eigenlijk heeft auteur dezes na vierhonderd bladzijden nog geen flauw benul van hoe het gezicht van Ellen er uitziet, de klank van haar stem, hoe ze beweegt, wat haar stijl van kleden is, waar ze van houdt, enz. — behalve dan dat ze blonde haren heeft, extreem-linkse meningen debiteert en geen steek uitvoert. Daar staat tegenover dat Landsman soms, een literator waardig, een venijnige observatie ten beste geeft, zoals: 'Ik zou nog veelvuldig ervaren dat het nemen van een taxi in Engeland geen momentopname van de onderwereld was, zoals in Amsterdam.' Jammer dat Landsman de literaire kant van zijn verhaal onvoldoende aandacht heeft geschonken en daardoor een rij beginnersfouten heeft gemaakt — hetgeen trouwens ook iets zegt over het niveau van de redacteurs van de uitgeverij (Contact).

HELDEN

Gelukkig is het 'literaire deel' van *Requiem* klein. De groots- en meeslependheid van het leven van Kloss zijn niet gelegen in zijn verhouding met Ellen, doch in de wereld der fysische theorieën en filosofische ideeën. Door middel van hoorcollege-achtige gesprekken met een keur aan geleerde personen (waarvan de meesten, op 'Winnie de Pooh' na, voor ingewijden herkenbaar zijn aan de voor-naam), leidt Kloss de lezer door de geschiedenis van de natuurkunde, van het prille begin, met Kepler, Descartes, Galileï en Newton tot en met de moeilijke interpretatie-problemen rondom de quantummechanica, met Bohr, Einstein, Bell en Von Neumann, gestut door 73

bladzijden gevuld met 458 eindnoten en nog eens 7 bladzijden referenties.

In zijn gesprekken streeft Kloss begrip na in proza. Waar anderen halt houden voor de wiskundige formule's in de meeste wiskundige tak van alle takken van wetenschap (natuurkunde) en over gaan tot beschrijving van de formule's in woorden, leggen Kloss en gespreksgenoten uit in proza wat fysische theorieën over de wereld zeggen en hoe men dat het beste kan begrijpen. Hierdoor torent deze spreektocht ver uit boven de gangbare, populaire uiteenzettingen.

Daarnaast beschikt Kloss over een eigenwijze oordeelskracht en vereert zijn helden op onversneden romantieke wijze. De allegrootste held van Kloss is de 'alchemist en paranoïde ruziemaker' Newton, over wiens leven de hoofdportier van Trinity College hem uitvoerig op de hoogte stelt. Dan komen de 'egoïst zonder weerga' Einstein, de 'koudeoorlogshitser' Von Neumann, de 'nazicollaborateur' Heisenberg, de 'ijdelruit' Young en 'de Nederlandse Einstein' Lorentz. Zijn houding ten aanzien van Russell ('de held van mijn jeugd') blijft dubbelzinnig na een gesprek met Nigel over hoe Russell vrouwen behandelde. Niets moet Kloss evenwel hebben van bijvoorbeeld de 'reactionair' Schrödinger, de 'flapdrol' Popper, de 'nepwiskunde' van Dirac ('een paling in een emmer snot'), de 'eendagsvlieg' De Broglie, en 'de keizer zonder kleren' Bohr, die 'zelden verder kwam dan het *ad nauseam* herhalen van steeds dezelfde pseudo-filosofische bezweringen'.

Trouwens, niet alleen natuurkundigen zijn helden van Kloss. Op het muzikale vlak is Bob Dylan 'de Newton van de popmuziek', omdat hij het zingen en componeren van volksliedjes tot een kunstvorm heeft getransformeerd. Mick Jagger is daarentegen 'de ultieme verrader van de jaren zestig' — Kloss ontwaart hem te London naast prins Charles op de VIP-tribune bij een concert van Dylan en Neil Young, en ziet de bejaarde Rolling

Stone enkele maanden later met een das om van de aristocratische Marleybone Cricket Club (opgericht in 1787) in exclusieve *Pavilion seats* naar een Test Match kijken, omringd door dampende, piepjonge neukbeestjes.

BEWEEGREDEKENEN

Een ander noemenswaardig aspect van *Requiem* is dat Kloss regelmatig in gaat op de beweegredenen van zijn helden. Wat zocht Newton bij de geheime genootschappen van alchemisten? Waarom was hij geobsedeerd door theologisch onderzoek naar de locatie en structuur van de Eerste Tempel? Waarom is het genie Thomas Young relatief onbekend gebleven? Waarom is Heisenberg niet, zoals vrijwel al zijn collega's (Born, Pauli, Enstein, Schrödinger, Von Neumann, Wigner, Frank) uit Duitsland vertrokken toen Hitler in 1933 aan de macht kwam? Waarom bracht hij de Hitlergroet aan een ieder die daar prijs opstelde? Waarom heeft hij zonder de geringste scrupules de maatregelen van de nationaal-socialistische regering ten uitvoer gebracht, zoals vacatures opvullen van weggejaagde Joodse collega's? Waarom heeft hij het geheime project geleid dat ten doel had het nazi-regime een kernbom te bezorgen? Waarom heeft Heisenberg na de oorlog nooit de behoefte gevoeld zelfs maar een vraagteken te zetten in zijn autobiografische schrifturen bij zijn politieke handel en wandel? Kloss vertelt een lang verhaal over de geschie-

denis van het jonge Duitsland: de scheiding tussen de aristocratische Pruisen en de burgerij met zijn *Bildung*-ideaal, het belangrijke verschil tussen *Kultur* en *Zivilisation*, Von Humboldt en zijn idee van wat een universiteit is en zijn pact met de Pruisische machthebbers, en meer. En ineens kan men zich een voorstelling maken waarom Heisenberg Duitsland nooit heeft kunnen verlaten en heeft gehandeld zoals hij heeft gehandeld — overigens zonder hem politiek op enigerlei wijze te rehabiliteren. Ook zulke beschouwingen vormen een integraal bestanddeel van hoe de geschiedenis van de natuurkunde zich in het hoofd van Landsman ontvouwt.

Tot slot het volgende. Wellicht kan uitgeverij Contact voor een volgende druk wat minder lui zijn en een zaak- en naamregister en een inhoudsopgave toevoegen, de wiskundige formule's behoorlijk zetten, in de eindnoten de vindplaatsen van de citaten precies vermelden, en de nu al legendarische blunder van de jongste spellingshervorming corrigeren (die endemisch is in dit boek: 'kwantum', enz.). Dit zijn onnodige lacunes in en lelijke smetten op een groots drama der denkbeelden, dat mij aan de haren vanaf bladzijde 1 naar bladzijde 340 heeft meegesleept. ■

Klaas Landsman, *Requiem voor Newton*, Amsterdam/Antwerpen: Contact, 2005; ISBN 90-254-2691-3; prijs: € 27,50

C.a. 1.400 woorden
F.A.Muller@phys.uu.nl
Medewerkersnr.: 64517